

PAPER DETAILS

TITLE: SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN DİL VE ANLATIMINA İLİSKİN ÖĞRETMEN
ALGILARI

AUTHORS: EROL KOÇOĞLU,Cemal AKÜZÜM

PAGES: 65-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/786783>

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILAN DİL VE ANLATIMIN ETKİLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

The Opinions Of Teachers Towards The Effectiveness Of Language And Expression Used In Social Studies

Erol KOÇOĞLU¹
Cemal AKÜZÜM²

Özet

İlkokul ve ortaokul çağındaki öğrencilerin öğrenmesinde öğretmen çok önemli bir faktördür. Bu kademelerdeki öğrenciler öğretmenlerinin gözlemleyebildikleri bütün davranışlarını, kullandıkları cümleleri taklit etmektedirler. Ayrıca, Sosyal Öğrenme Kuramının öğrencinin öğrenmesi üzerinde en fazla etkili olduğu dönemdir. Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım becerilerinin öğrenciler üzerindeki etkisine ilişkin görüşlerini belirlemeye yöneliktir. Araştırma grubunu Diyarbakır, Elazığ ve Malatya il merkezlerindeki 50 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmen görüşleri, görüşme yöntemi aracılığı ile alınmıştır. Elde edilen veriler, nitel veri analizi tekniğinden yararlanarak çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de en önemli hususlardan biri, etkili bir dil ve anlatımın kullanılması öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ulaşılan sonuçlar eşliğinde birtakım önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler dersi, öğrenme düzeyi, dil ve anlatım, sosyal bilgiler öğretmeni

Abstract

Teacher is a very important factor on the elementary and secondary school students' learning. Students at this level imitate that are able observe all the behavior of teachers and the phrases which they used. Moreover, Social Learning Theory have the biggest impact on student learning in this period. The main aim of this research is to determine the opinions of social studies teachers regarding the effect of language and expression skills on students' learning. The research group comprises 50 social studies teachers at the city centers in Diyarbakır, Elazığ and Malatya. The views of the social studies teachers were gathered via conducting interviews. The data were analyzed through qualitative analysis technique. Findings revealed that such as in other lessons in social studies one of the most important considerations is that using an effective language and expression have a positive impact on students. Some recommendations were made along with the obtained results.

Key Words: Social studies course, learning level, language and expression, social studies teacher

¹ Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, erolakademi@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, cemalakuzum@hotmail.com

GİRİŞ

Eğitimin bireyde istendik davranış değiştirme süreci olduğu düşünülürse, bu sürecin gerçekleştiği en önemli eğitim kademelerinin başında ilköğretimin (ilkokul ve ortaokul) geldiği görülmektedir (Erol ve Kıroğlu, 2012). İlköğretim, bireylerin sahip olmaları gereken asgari ve ortak temel bilgi ve becerilerin kazandırıldığı önemli bir örgün eğitim aşamasıdır (Çubukçu ve Gültekin, 2006).

Aile içinde yerel olarak toplumsallaşan çocuk, ilköğretimle birlikte ulusal düzeyde toplumsallaşmaya başlar. Böylece ulusal birliği, bütünlüğü ve değerleri özümser, ulusal devamlılık sağlanır. Aile çevresini aşmak isteyen çocuk, yaşlılarından oluşan bir arkadaş çevresi oluşturmak ve bu çevreyi genişletmek ister. Oyunlar aracılığıyla toplumsallaşmaya çalışır. Bu ortamın sağlanmasında okul önemli bir rol üstlenir (Çınar, 2008). Okulun üstlendiği bu önemli rolde, okulda işlenen dersler de çok önemlidir. Bu dersler arasında sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemi büyüktür.

Sosyal bilgiler, Sosyal Bilimlerin bulgu ve ayrıştırmalarının, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğelerini kapsamaktadır. Bir toplumu oluşturan bireylerin, o toplumdaki yaşayışı, ilişkileri, kültürü, öteki toplumlarla olan ilişkiler içindeki yerini ve bu konulardaki ortak ve temel bilgilerin oldukça kapsamlı bir bölümünü Sosyal Bilgiler oluşturur (Önal ve Kaya, 2006). Çünkü sosyal bilgilerin gayesi, vatandaşlığı güçlendirmek ve kişinin kendisine, ailesine ve devlete karşı olan mesuliyetini daha kuvvetli hissettirmektir (Şimşek, Aydınözü ve İbret, 2009).

Soyutlanmış bilgiler, ezber, temel beceriler ve nötr değerlerden; bütünlüğe, düşünmeye, kavramsal anlamaya ve demokratik hedeflere doğru kaymakta olan sosyal bilgiler bir değişim süreci içerisine girmiştir. Bu değişimi hızlandıran faktörlerden biri, gelişen teknoloji ile birlikte öğrenme-öğretme süreçlerine farklı boyutlar kazandırılmış olması ve daha az zamanda, daha çok şeyin öğrenilebileceği ve öğretilbileceği ortamların meydana gelmiş olmasındandır. Sosyal bilgiler dersindeki öğrenme alanları, kazanımlar, değer ve beceriler bir bütün olarak incelendiğinde tüm bunların öğrencilere kazandırılabilmesi için, söz konusu gelişmeler doğrultusunda uygulamada yeni eğitim anlayışlarının kazandırılmasının gerekli olduğu görülmektedir (Gömleksiz, 1999; Önal ve Kaya, 2006). Özellikle kişinin zihinsel gelişim sürecinde dinleme, okuma, anlama, konuşma ve yazma becerileriyle kültürel kimliğin oluşması ve zenginleşmesine, bireyin kendisini kolay, doğru ve güzel ifade etmesine zemin hazırlamak düşüncesiyle dil ve anlatım üzerinde durmak gerekmektedir (Karakuş Aktan, 2013).

Dil, sahip olduğu temel özellikler, kendine yüklenen mana ve görevler dikkate alınarak çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. En genel çizgileriyle dil, bütün canlılarda görülen bir iletişim aracıdır (Aksan, 1977; Vardar, 1982). En geniş kapsamlı dil anlayışı içinde, insana özgü ve insanı diğer varlıklardan ayıran en belirgin nitelik olarak kabul edilen “dil”, aslında “konuşma dili”dir

(Yapıcı, 2004). Dilin, konuşma yeteneği anlamı, diğer anlamlarından önce gelmekte ve insan dilinin bir dizi konuşma alışkanlığından oluştuğu kabul edilmektedir. Aksan'a (2003) göre dil, bir anda düşünülemeyecek kadar çok yönlü, değişik açılardan bakılınca başka nitelikleri beliren ve bugün bile kimi sırları çözülmemiş büyümlü bir varlıktır. Diğer taraftan dil; duygu, düşünce ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü ve çok gelişmiş bir dizgedir (akt. Sallabaş, 2008).

Dilin anlama ve anlatma olmak üzere iki boyutu vardır. Kişinin edindiği bilgi, görüş, izlenim ve düşüncelerini karşısındakilere sözlü olarak aktarmasına konuşma denilmektedir. Dilin anlatma boyutu içinde yer alan konuşma, insanın kendisini ifade etmede başvurduğu bir temel araçtır. Yazmayla birlikte dilin anlatım boyutunu oluşturan konuşma, yazıdan önce var olmakla birlikte yazının icadına kadar tek iletişim aracı olarak kullanılmaktaydı. İletişim araçlarının büyük bir hızla geliştiği günümüzde konuşma, bugün de etkililiğini sürdürmektedir (Yelok ve Sallabaş, 2009).

Hem toplumsal iletişimde hem de bir beceri olarak dil eğitiminde önemli bir yere sahip olan konuşma, insanın kendini ifade etmesi açısından çok önemli olduğu gibi Türkçe öğretiminin de temelini oluşturmaktadır. Çünkü konuşma, okuma-yazma gibi iki önemli faaliyetin çıkış noktasıdır. Bireysel ve toplumsal hayatta önemli bir yer tutan konuşma, insanın okul ve iş hayatında başarı ya da başarısızlığını belirleyen etmenlerden de biridir (Temizyürek, 2004; Temizyürek, 2007).

Günümüzde konuşmanın zihinsel süreci üzerinde de durulmakta ve özellikle konuşma-bellek ilişkisi açıklanmaya çalışılmaktadır. Çünkü konuşma, zihinsel bir çabayla, zihinsel birikimle oluşturulan iletinin dil aracılığıyla karşısındakine sunulması şeklinde de tanımlanmaktadır. İyi bir konuşma, bilginin beyinde düzenli bir biçimde depolanmasını ve bu bilgileri gereken yer ve zamanda hızlı bir şekilde aktarılmasını gerektirmektedir. Genellikle konuşmaları beğenilen, etkilenilen ve ikna edici bulunan insanların bu özelliklerinin gelişmiş olduğu görülür. Bu yüzden konuşma ile bellek arasındaki ilişkinin başarı ile kurulması gerekmektedir (Doğan, 2009; Yalçın, 2002).

Dil eğitiminin amacı, kişilerin düşünme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir (Kavcar, 1999). Dille iletişimde, iletişimin bir yönünü anlatma, öbür yönünü ise anlama oluşturur (Tekin, 1980). Çünkü etkili bir iletişimde, vericinin anlatmak ve paylaşmak istediğini en iyi ve en etkili biçimde anlatabilecek simgeleri seçme ve bunları uygun bir kanalla alıcıya iletmesi sorumluluğuna koşullar olarak; alıcının da bu simgelerin neyi anlattığını kavraması ve simgeleri vericinin kafasındaki anlama uygun bir biçimde anlamlandırması sorumluluğu vardır (Sever, 1998). Konuşmanın ahengini oluşturan doğru ve etkili anlatım ise, her şeyden önce düzenli düşünme alışkanlığının bir ürünüdür. Başka bir deyişle, doğru ve etkili anlatım, düşünsel bir çabanın uygulamaya dönük bir eylemidir (Çilenti, 1979).

Duygu, düşünce ve izlenimlerin sözle, doğru, anlaşılır ve etkili biçimde anlatılabilmesi için birtakım ilkelerin davranışlara dönüştürülmesi gerekir. Bu ilkeler; derin, çabuk, düzenli ve gürültüsüz biçimde soluk alma; konuşurken burundan soluk alma; sözcükleri doğru ve anlaşılır biçimde söyleme; açık, anlaşılır ve doğru cümleler kurma; sözcük ve cümleleri anlamına göre vurgulama; öğrencinin gelişim düzeyine uygun cümleler kurma; konuşmanın akışını bozacak duraksamalar yapmama; konuşurken dinleyenlerle göz iletişimi kurma; söz, jest ve mimik uyumunu sağlayarak konuşma; tekrarlarla yer vermeden konuşma; konuşurken gereksiz sesler çıkarmama ve gereksiz ayrıntılara girmeme ilkeleridir (Sever, 1995). Etkili ve doğru konuşmanın önemli boyutlarından biri de, vurgu ile ilgilidir. Sözlü anlatımda vurgunun; söze duygu değeri katmak, anlamın kavranmasını kolaylaştırmak, sesi, söyleyişi, sözdeki ezgiyi canlandırmak gibi önemli görevleri vardır (Taşer, 1987; Özben, 1989). Dilini bilen bir öğretmenin ya da konuşmacının sözcük ve cümle vurgusunu iyi yapması gerekir (Sever, 1998).

Anlatım sözlü olabileceği gibi yazılı biçimde de olabilir. Yazılı anlatım, her türlü olay, düşünce, durum ve duyguları dili en güzel şekilde kullanarak belirli bir plan dâhilinde başkalarına ve yarınlara ulaştırmayı ve böylece kalıcılığı sağlamayı amaçlayan bir araçtır (Aktaş ve Gündüz, 2009). Temel dil becerileri içinde yazılı anlatım becerisi, diğer dil becerilerine göre ağır gelişmekte ve çok sayıda alıştırma yapmayı gerektirmektedir (Demirel, 2003). Ayrıca yazılı anlatım becerisi, öğrencilerin genellikle en çok zorlandıkları dil becerisidir. Bu durum, yazma sürecinde yaşanan psikolojik, dilbilgisel ve bilişsel sorunlardan kaynaklanmaktadır (Byrne, 1988, akt. Maltepe, 2006).

Yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesi, öğrenci için çok önemli bir niteliktir. Yazılı anlatım becerileri gelişen öğrencilerin sözlü anlatım becerileri gelişmekle beraber öğrenme düzeyine de olumlu yansıyacaktır. Öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesinde öğrencilerin farklı metin türlerine ve metin yapılarına ilişkin bilgi sahibi olmaları öğrencilere metin hakkında düşünmeyi ve yazmayı öğretmek için kullanılan önemli bir araçtır. Yazma etkinliği sırasında sınıf ortamındaki etkileşimler metnin yapısı üzerine oluşturulabilir. Etkileşimlerin metin yapısı üzerine kurulması, öğrencilerin metni anlama ve yorumlamalarına, metin hakkında sohbet edebilmelerine ve kendi yazıları için bir yapı oluşturmalarına olanak sağlar (Cavkaytar, 2010).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri temelinde, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım becerilerinin öğrenciler üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Sosyal bilgiler dersinde, dil ve anlatım açısından dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerindeki etkileri nelerdir?

- ✓ Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın “etkililik” ölçütleri nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış açısından öğrenciye kazandırdığı nitelikler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenciler üzerindeki etkisine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine belirlemeye yönelik bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımına dayalı yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşme soruları önceden belirlenmiş görüşme durumlarını kapsamaktadır (Balcı, 2004).

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubunu, 2012-2013 öğretim yılında Diyarbakır, Elazığ ve Malatya illerinin merkezinde bulunan ilkokul ve ortaokullar arasından rastgele yöntemle seçilen okullarda görev yapan 50 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin tamamının Sosyal Bilgiler Eğitimi lisans mezunu olmaları, çalışma grubunun belirlenmesinde bir ölçüt olarak ele alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulduktan sonra sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersinde kullandıkları dil ve anlatımın öğrenciler üzerindeki etkisine yönelik görüşlerini almak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formundaki sorular oluşturulurken kolay anlaşılabilir sorular yazma, açık uçlu sorular sorma, odaklı sorular hazırlama, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme gibi ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2008) dikkat edilmiştir. Görüşme formu hazırlandıktan sonra, sosyal bilgiler öğretmenleri ile ön görüşmeler yapılmış ve sorulara verdikleri yanıtlar çözümlenerek dökümü yapılmıştır. Anlaşılmayan soru maddeleri değiştirilmiştir. Ön görüşmeye katılan öğretmenler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Görüşme formunda yer alan sorular aşağıda belirtilmiştir:

- ✓ Sosyal bilgiler dersine giren öğretmenler, dil ve anlatım açısından sizce en çok nelere dikkat etmelidirler?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım, öğrenci başarısını sizce etkiler mi, neden?

- ✓ Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın “etkililik” ölçütleri sizce nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dilin ve etkili bir anlatımın kullanılması öğrenme-öğretme sürecinde, davranış açısından öğrenciye hangi nitelikleri kazandırır?

Araştırmada kullanılacak görüşme formunun içerik geçerliliğini saptamak üzere, Dicle ve Fırat Üniversitelerinde görev yapan alan uzmanlarının görüşlerine sunulmuştur. Alan uzmanlarından gelen görüş ve öneriler doğrultusunda 6 sorudan oluşan görüşme formuna son şekli verilerek, soru sayısı 4’e düşürülmüştür. Görüşmelerin gerçekleştirilebilmesi için, çalışma grubundaki her bir sosyal bilgiler öğretmeni ile önceden görüşme yapılarak randevu alınmıştır. Görüşmede, görüşme formunda yer alan sorular sosyal bilgiler öğretmenlerine sırasıyla sorulmuş ve öğretmenlerin rahat bir şekilde soruları cevaplaması talep edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorulara verdiği yanıtlar, araştırmacı tarafından yazılı olarak kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşme yapılan kişilere yöneltilen sorulara alınan yanıtlar, sosyal bilgiler dersindeki dil ve anlatımın öğrencilerin öğrenme düzeyi, başarı düzeyi ve davranışları üzerindeki etkileri çerçevesinde, içerik analizine tabi tutulmuştur. Alanyazın bilgisi de dikkate alınarak, önemli görülen kavramlar, anlamlarına göre kodlanarak, benzerlikler ve farklılıklar çerçevesinde temalar oluşturulmuş ve bu temalar eşliğinde yanıtlar yorumlanmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için, araştırmada ulaşılan 4 tema altında verilen görüşlerin söz konusu temaları temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacıların ve uzmanın, temalarda yer alması gereken görüşlere ilişkin değerlendirmeleri karşılaştırılarak “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilmiş ve Miles ve Huberman’ın (1994) formülü “Güvenirlilik = $\frac{[\text{Görüş birliği sayısı} / (\text{Toplam görüş birliği sayısı} + \text{Görüş ayrılığı})] \times 100}{100}$ ” kullanılarak araştırmanın güvenilirliği hesaplanmıştır. Kodlama şemasının büyüklüğüne ve aralığına bağlı olarak, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenirlilik sağlanmış olmaktadır (Miles ve Huberman, 1994). Bu araştırmaya özgü olarak gerçekleştirilen güvenirlilik çalışmasında % 92 oranında bir uzlaşma (güvenirlilik) sağlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, sosyal bilgiler dersine giren öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım becerilerinin öğrencilerin öğrenme düzeyine etkisine ilişkin görüşleri, belirlenen temalar eşliğinde verilerek yorumlanmıştır. Tablolardaki frekans ve yüzde değerleri, katılımcı grubun görüşlerinin alt temalardaki dağılımını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinde, Dil ve Anlatım Açısından Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Görüşmeye katılan denek gruplarının sosyal bilgiler dersinde, dil ve anlatım açısından öğretmenlerin en çok dikkat etmeleri gereken hususlara ilişkin görüşleri aşağıda verilmektedir (Tablo 1).

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatıma ilişkin görüşleri incelendiğinde, 26 (%52) öğretmen kullanılan dil ve anlatımın “öğrenci düzeyine uygun olmasına”, 12 (%24) öğretmen “sade ve anlaşılır olmasına”, 10 (%20) öğretmen “dil ve anlatımdaki vurgu ve tonlamalara” dikkat edilmesi gerektiğini ifade ederken, 2 (%4) öğretmen ise dil ve anlatımın “kullanılan yönteme uygun olmasına” dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyal bilgiler dersinde, dil ve anlatım açısından dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin görüşlerin dağılımı

	f	%
Kullanılan dil ve anlatımın, öğrenci düzeyine uygunluğuna	26	52
Kullanılan dil ve anlatımın açıklık, sadelik ve anlaşılabilirliğine	12	24
Kullanılan dil ve anlatımdaki vurgu ve tonlamalara	10	20
Kullanılan dil ve anlatımın kullanılan yönteme uygunluğuna	2	4
Toplam	50	100

Tablo 1’de yer alan “Sosyal bilgiler dersinde, dil ve anlatım açısından dikkat edilmesi gereken hususlar” temasına ilişkin öğretmenlerin ifadelerinden bazıları, belirlenen alt temalar dâhilinde aşağıda yer almaktadır:

“Sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde dil ve anlatım olarak bence dikkat edecekleri en önemli nokta, sınıfta yer alan öğrenci kitlesinin gelişimsel özellikleridir. Bu gelişimsel özellikler içerisinde zihinsel, psikomotor ve duyuşsal gelişim en önemlilerini oluşturmaktadır.”(G.1)

“Bir sosyal bilgiler öğretmeni olarak ben dersimde kullandığım dil ve anlatımsal özelliklere dikkat ederim. Ama en çok dikkat ettiğim özellik, derste anlattıklarımın bütün öğrencilerimde aynı şekilde anlaşılmasını sağlamaktır.”(G.2)

Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Dil ve Anlatımın Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkileri

Sosyal bilgiler dersinde etkili bir dil ve anlatımın kullanılmasının öğrenci başarısını nasıl etkilediğine ilişkin görüşler aşağıda yer almaktadır (Tablo 2).

Kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerindeki etkilere ilişkin sınıflandırmalara bakıldığında, 16 (%32) öğretmen sosyal bilgiler dersinde kullanılan etkili bir dil ve anlatımın öğrenci açısından “konunun daha iyi anlaşılmasını sağladığını”, 14 (%28) öğretmen “öğrencinin derse olan ilgisini arttırdığını”, 10 (%20) öğretmen “öğrencinin derste dikkatinin dağılmasını engellediğini”, 5 (%10) öğretmen “etkin dinlemeyi sağladığını” ifade ederken, 5 (%10) öğretmen ise etkili bir dil ve anlatımın “özel bir durum olduğunu ve genellenemeyeceğini” ifade etmektedir (Tablo 2). Dolayısıyla, öğretmenlerin %90’ı derste kullanılan etkili dil ve anlatımın öğrenci başarısını arttırdığını ifade ederken, öğretmenlerin %10’u ise kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerinde etkili olmadığını ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerindeki etkilere ilişkin görüşlerin dağılımı

		f	%
Evet	Etkili dil ve anlatım, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar	16	32
	Etkili dil ve anlatım, öğrencinin derse olan ilgisini artırır	14	28
	Etkili dil ve anlatım, öğrencinin derste dikkatinin dağılmasını engeller	10	20
	Etkili dil ve anlatım, etkin dinlemeyi sağlar	5	10
Hayır	Etkili dil ve anlatım, özel bir durumdur, genellemez	5	10
Toplam		50	100

Tablo 2’de yer alan “Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerindeki etkileri” temasına ilişkin öğretmenlerin görüşlerinden bazıları, onların kendi sözcükleriyle aşağıda yer almaktadır:

“Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerinde bence çok etkilidir. Çünkü kullanılan etkili dil ve anlatım, anlatılan konunun öğrenci tarafından daha iyi anlaşılmasına ve kavranmasına katkısı büyüktür.”(G.1)

“Sosyal bilgiler dersinde bizim kullandığımız dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerinde etkisi kesinlikle vardır. Eğer dersimizi anlatırken, konunun önemli kısımlarında vurgu ve tonlamalara dikkat edersek, öğrencinin derste dikkatini hep canlı tutmuş oluruz. Bu durumda mutlaka öğrencinin ders başarısına olumlu yönde yansıtacaktır.”(G.3)

“6 yıllık bir sosyal bilgiler öğretmeni olarak, bence dil ve anlatımın, öğrencinin genelini düşünürsek, başarısı üzerinde etkisi yoktur. Çünkü her öğrencinin dersi dinlemek istediği dil ve anlatım çeşidi değişkenlik gösterir. Kimi öğrenci düşük ses tonu ve devrik cümlelerin yer aldığı dil ve anlatım ile dersi dinlemek isterken, kimi öğrenci yüksek ses tonu ve kurallı cümlelerin yer aldığı dil ve anlatımsal özelliklerle dersi dinlemek istediğini söyleyebilirim.”(G.5)

Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Dil ve Anlatımın “Etkililik” Ölçütleri

Görüşmeye katılan denek gruplarının dil ve anlatımın etkililik ölçütlerine ilişkin görüşleri aşağıda verilmektedir (Tablo 3).

Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın etkililik ölçütlerine bakıldığında (Tablo 3), öğretmenlerin dil ve anlatımda en çok % 48 (f:24) oranında “öğrencilerin öğrenme düzeyine sağladığı katkıyı” etkililik ölçütü olarak gördükleri, diğer ölçütler olarak da sırasıyla “öğrencinin derste dikkatini canlı tutma” (f:16, %32), “öğrencinin derse olan ilgi ve tutumunu etkileme” (f:6, %12) ve “öğrencinin derse katılımına sağladığı katkıyı” (f:4, %8) dil ve anlatımda etkililik ölçütü olarak ifade ettikleri görülmektedir. Söz konusu ölçütlere ilişkin dikkat çeken en önemli alt tema, öğretmenlerin %48’inin ifade ettiği, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın, öğrencilerin öğrenme düzeyine sağladığı katkı alt teması olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın “etkililik” ölçütlerine ilişkin görüşlerin dağılımı

	f	%
Öğrencinin öğrenme düzeyine sağladığı katkıdır	24	48
Öğrencinin derste dikkatini canlı tutma süresidir	16	32
Öğrencinin derse olan ilgi ve tutumunu etkileme düzeyidir	6	12
Öğrencinin derse katılımına sağladığı katkıdır	4	8
Toplam	50	100

Tablo 3’te yer alan “Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın “etkililik” ölçütleri” temasına ilişkin öğretmenlerin görüşleri şu şekilde örneklendirilebilir:

“Sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın etkili olarak kullanıldığının en önemli göstergesi, öğrencinin derste anlatılan konuyu anlamasına katkı sağlayarak öğrenme düzeyini arttırmaktır.”(G.1)

“Sosyal bilgiler dersinde, bana göre dil ve anlatımın etkili olarak kullanıldığının en önemli göstergesi, öğrencinin derse olan katılımıdır. Çünkü etkili dil ve anlatım öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırdığından dolayı, anlaşılmayan konular öğrenciler tarafından rahat bir şekilde ders esnasında ifade edilebilir. Bu durum, öğrencinin derse katılımını sağlar.”(G.4)

Sosyal Bilgiler Dersinde Akıcı Bir Dil ve Etkili Bir Anlatımın, Davranış Açısından Öğrenciye Kazandırdığı Nitelikler

Öğretmenlerin, akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış olarak öğrenciye kazandırdığı nitelikler konusundaki görüşlerine ait bilgiler aşağıda yer almaktadır (Tablo 4).

Akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış açısından öğrenciye kazandırdığı nitelikler incelendiğinde, 14 (%28) öğretmen sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dil ve etkili bir anlatım kullanıldığında “öğrencilerin dersi

sonuna kadar dinleme alışkanlığını edinme”, 14 (%28) öğretmen “öğrencilerin kavramada zorlandığı konuları anlamama korkusundan kurtulma” ve 12 (%24) öğretmen “öğrencilerin derse karşı motivasyonlarında artma” konularında olumlu davranış edindiklerini ifade ederken, 10 (%20) öğretmen ise “öğrencilerin başarılı olacağına inanma” konusunda olumlu davranış geliştirdiklerini ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 4: Sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış açısından öğrenciye kazandırdığı niteliklere ilişkin görüşlerin dağılımı

	f	%
Dersi sonuna kadar dinleme alışkanlığı kazanma	14	28
Kendisine zor gelen konuları anlamama korkusundan kurtulma	14	28
Derse karşı motivasyonunu artırma	12	24
Derste başarılı olacağına olan inancının artması	10	20
Toplam	50	100

Tablo 4’te yer alan “Sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış açısından öğrenciye kazandırdığı nitelikler” temasına ilişkin öğretmenlerin ifade ettikleri görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

“Sosyal bilgiler dersinde akıcı bir dilin ve etkili bir anlatımın kullanılması, öğrencinin derse olan dikkatini hep canlı tutacağından dolayı, öğrencinin sıkılmadan, gündüz düşlerine dalmadan dersi dinlemesini sağlar.”(G.1)

“Etkili bir dil ve anlatımın sergilendiği sosyal bilgiler dersinde, öğrencilerin derse ve öğretmene ilişkin bakış açısı değişmektedir. Bu durum sadece sosyal bilgiler dersi için olmayıp bence bütün dersler için geçerlidir. Derse ve dersin öğretmenine karşı olumlu yönde tutum geliştiren öğrencilerin de, söz konusu derste başarılı olacaklarına yönelik inançları artmaktadır.”(G.4)

TARTIŞMA ve SONUÇ

Eğitimin en önemli gereği, bireyin yaşadığı doğal ve toplumsal çevresine uyumunu sağlamaktır. Dilsel becerilerde yer alan dinleme, okuma, konuşma ve yazma eylemlerinde yetkinlik sağlanması, bireylerin yaşamın her alanındaki başarılarını belirleyici etkilere sahip olduğu gibi, toplumsal çevresine uyumunu kolaylaştıran etkilere de sahiptir. Ayrıca, bireylerin düşündüklerini, duyduklarını, görüp yaşadıklarını derli toplu ve düzenli bir biçimde anlatmaları da büyük bir önem taşımaktadır. Bunun yanında, toplumdaki yaşayışın, ilişkilerin ve kültüre ilişkin ortak ve temel bilgilerin oldukça kapsamlı bir bölümünü oluşturan sosyal bilgilerin, asgari ve temel bilgi ve becerilerin kazandırıldığı ilköğretim kurumlarında, yukarıda vurgulanan dil ve anlatım becerileri doğrultusunda öğrencilere kazandırılması, konunun önemini daha da arttırmaktadır.

Bu çalışmada, teorik bölümlerin ardından yer verilen araştırma bulguları bölümünde yer alan analiz sonuçları, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım becerilerinin, öğrenciler üzerindeki etkileriyle ilgili mevcut durumun değerlendirilmesine ve öneriler geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenleriyle dil ve anlatımın öğrenciler üzerindeki etkileri konusunda yapılan görüşmelerde ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir. Araştırma yapılan okullarda görüşmeye katılan öğretmenler, sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatım becerilerinin; öğrencilerin düzeyine uygun olmasına, sade ve anlaşılır olmasına, kullanılan öğretim yöntemine uygun olmasına, dil ve anlatımdaki vurgu ve tonlamalar en çok dikkat edilmesi gereken hususlar olduğu görülmüştür. Bu durum öğretmenlerin, dil ve anlatımın yapısal olarak doğru kullanılması ve dersin işlendiği eğitim kademesinin dikkate alınması konusunda hassas davranılması gerektiğini düşünmeleri açısından önem taşımaktadır.

Kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerindeki etkilerine ilişkin verilen görüşlere bakıldığında, öğretmenlerin %90'ı sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın öğrenciler üzerinde etkisinin olduğunu düşünürken, öğretmenlerin %10'u ise dil ve anlatımın öğrenciler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını düşündüğü görülmüştür. Söz konusu temaya ilişkin evet yanıtı veren öğretmenler bu etkinin “öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarını sağlaması”, “derse olan ilgilerini artırması”, “dikkat sürelerini artırması” ve “dersi etkin dinlemelerini sağlaması” alanlarında görüldüğünü ifade ederken, hayır yanıtı veren öğretmenler ise kullanılan dil ve anlatımın bireye göre farklılaşabileceğini dolayısıyla böyle bir etkinin tüm öğrenciler için genellenemeyeceğini ifade ettikleri görülmüştür. Bu sonuç, olumlu görüş belirten öğretmenlerin yanıtları çerçevesinde değerlendirildiğinde, derste kullanılan dil ve anlatımın öğrenci başarısı üzerinde belirleyici bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durum, sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin ilgisini çekecek ve sınıfın tamamını aktif hale getirecek dil ve anlatım becerilerinin sergilenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Denek gruplarının sosyal bilgiler dersinde kullanılan dil ve anlatımın etkililik ölçütleri konusunda ileri sürdükleri görüşler dört alt temada toplanmıştır. Öğretmenler, “öğrencilerin öğrenme düzeyine sağladığı katkı”, “öğrencinin derse yönelik dikkatini canlı tutma”, “derse karşı ilgi ve tutumunu etkileme” ve “öğrencinin derse katılımına sağladığı katkı” olarak ifade ettikleri ölçütleri, dil ve anlatımın etkililik ölçütleri olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmenleri dil ve anlatımın “etkililik ölçütünü” öğrenci merkezli, ya da öğrenciye sağladığı yarar olarak açıkladıkları görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle, sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencinin öğrenmesine katkı sağlayacağına inandıkları dil ve anlatımı tercih etmeleri gerektiği söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, akıcı bir dil ve etkili bir anlatımın, davranış açısından öğrenciye kazandırdığı niteliklere ilişkin görüşleri ise, dört alt grupta toplanmıştır. Öğretmenler, derste akıcı bir dil ve etkili bir anlatım kullanıldığında, öğrencilerin dersi sonuna kadar dinleme alışkanlığını edindiklerini, öğrenmede zorlandıkları konulara ilişkin önyargılarının azaldığını, derse karşı motivasyonlarının arttığını ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde daha başarılı olacaklarına inandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç, dersin daha verimli işlenmesi ve öğrenci açısından olumlu davranış edinme ortamlarının yaratılmasında, akıcı bir dil ile etkili anlatım becerilerinin kullanılmasının öğretmenler tarafından oldukça önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de en önemli hususlardan biri, etkili bir dil ve anlatımın kullanılması öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu gerçeğidir. Öğrencinin derse olan ilgisini artırma, öğrenmeye yönelik olumlu davranış geliştirme ve güven aşılama bakımından öğretmenler tarafından oldukça önemli bir faktör olarak görülmektedir. Özellikle, ilköğretim kademesinde öğrenilen bilgiler üst sınıflar için temel oluşturmaktadır. Eğitimde kritik dönemin önemi düşünülecek olursa ilköğretim kademesinde öğretilen bilgi, beceri ve tutumlara ne derece dikkat edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmen, öğrencinin bulunduğu eğitim kademesini dikkate alarak onların anlayabileceği nitelikte akıcı ve yalın bir anlatımla dersi işlemeye özen göstermeli, öğrenci başarısına daha çok katkı sağlamak amacı ile kullandıkları dil ve anlatımın etkililik düzeyine dikkat etmelidirler. Ayrıca, etkili dil ve anlatım açısından ihtiyaç hissedildiği takdirde öğretmenin kendisini geliştirmesi eğitimin verimliliği açısından istenilen bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1977). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, I. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, S. ve Gündüz, O. (2009). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cavkaytar, S. (2010). İlköğretimde Yazılı Anlatım Becerilerini Geliştirmede Yazma Süreci Modelinden Yararlanma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 133-139.
- Çınar, İ. (2008). İlköğretim Önemi ve Öğretmen, *Eğitim Dergisi*, 20.
- Çilenti, K. (1979). *Eğitim Teknolojisi*, Ankara: Gül Yayınevi.
- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde Öğrencilere Kazandırılması Gereken Sosyal Beceriler, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 155-174.
- Demirel, Ö. (2003). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Doğan, Y. (2009). Konuşma Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Etkinlik Önerileri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 185-204.
- Erol, B. ve Kiroğlu, K. (2012). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Yönünden Değerlendirilmesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 155-166.

- Gömleksiz, M.N. (1999). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler ve Yöntem Sorunu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 253-264.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Karakuş Aktan, E.N. (2013). “Öğrencilerin Dil ve Anlatım Dersine Yönelik Tutumlarının Akademik Başarılarıyla İlişkisi (Çankaya İlçesi Örneği)”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Maltepe, S. (2006). Türkçe Öğretiminde Yazılı Anlatım Uygulamaları İçin Bir Seçenek: Yaratıcı Yazma Yaklaşımı, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, 132, 56-66.
- Miles, M. & Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book* (2nd Ed.), Thousand Oaks: Sage Publications.
- Önal, H. ve Kaya, N. (2006). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi, *BAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(16), 21-37.
- Özben, R. (1989). *Türkçe Diksiyon*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Sallabaş, M.E. (2008). Relationship between 8th Grade Secondary School Students’ Reading Attitudes and Reading Comprehension Skills, *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 9(16), 141-155.
- Sever, S. (1995). *Türkçe Öğretiminde Tam Öğrenme*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- _____. (1998) Dil ve İletişim (Etkili Yazılı ve Sözlü Anlatım), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31, 51-66.
- Şimşek, N., Aydınöz, D. ve İbret, Ü. (2009). Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Hakkında Müfettiş Tutumları, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 513-524.
- Taşer, S. (1987). *Konuşma Eğitimi*, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Tekin, H. (1980). *Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*, Ankara: Mars Matbaası.
- Temizyürek, F. (2004). *Türkçe Öğretiminde Konuşma Eğitiminin Yeri ve Önemi*, XII. Eğitim Bilimleri Kongresi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, C.4, 2769-2784.
- _____. (2007). İlköğretim İkinci Kademedeki Konuşma Becerisinin Geliştirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(2), 113-131.
- Vardar, B. (1982). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 492, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta Dil Gelişimi, *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-17.
- Yelok, V.S. ve Sallabaş, M.E.(2009). Öğretmen Adaylarının Sözlü Anlatım Dersine ve Sözlü Anlatıma Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 581-606.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.